

Sara Siomkajło
Instytut Psychologii
Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
Uniwersytet Wrocławski

Projekt „Mobilny Ogródek Literacki” jako przykład wykorzystania książek obrazkowych (picture book) autorstwa Iwony Chmielewskiej w warsztatowej pracy z dziećmi

Picture book and “Mobilny Ogródek Literacki” project

Główne zagadnienia

1. Wprowadzenie: Picture book i projekt „Mobilny Ogródek Literacki”, 2. „Mobilny Ogródek Literacki” – główne założenia projektu, 3. Książka obrazkowa (Picture book), 4. Książki i edukacja estetyczna dzieci, 5. Dziecko i picture books, 6. Projekt „Mobilny Ogródek Literacki” – główne działania, 7. Refleksja na zakończenie: Książki I. Chmielewskiej jako medium spotkania dziecka ze sztuką.

Słowa kluczowe

książka obrazkowa, picture book, picturebook, ilustracja, literatura dla dzieci, ESK Wrocław 2016, edukacja estetyczna, wychowanie ku sztuce, Iwona Chmielewska

Main issues

1. Introduction: Picture book and “Mobilny Ogródek Literacki” project, 2. “Mobilny Ogródek Literacki” – main objectives of the project, 3. Picture book, 4. Books and aesthetic education for children, 5. The child and picture books, 6. “Mobilny Ogródek Literacki” – main project actions, 7. Final reflection: I. Chmielewska’s books as an opportunity for a child and art to meet.

Keywords

picture book, picturebook, illustration, children’s literature, ESK Wrocław 2016, aesthetic education, art education, Iwona Chmielewska

„Ten, kto widzi, nie wie nawet, jak cenny skarb dostaje w prezencie.”
(Chmielewska I., 2014)

1. Wprowadzenie: *picture book* i projekt „Mobilny Ogródek Literacki”

Temat książki obrazkowej, przez innych w Polsce określanej jako *picture book* lub – pisanej łącznie – *picturebook* (pojęcia w pracy używane są zamiennie, bowiem rozstrzygnięcie która z nazw jest poprawna nie jest jej przedmiotem) coraz częściej pojawia się w dyskursie o literaturze dla dzieci czy edukacji nieformalnej, która czerpie z jej bogactwa treści i formy. Projekt „Mobilny Ogródek Literacki” w założeniu miał propagować gatunek w pracy warsztatowej z dziećmi oraz zaakcentować znaczenie kształtowania świadomości estetycznej dziecka. Najmłodszy w kontakcie z estetycznie wydaną książką, z naciśnięciem na jej wartość artystyczną, formują swój gust, rozwijają wyobraźnię i wrażliwość, pobudzają kreatywność, a co najważniejsze rozpoczynają swój kontakt ze sztuką.

2. „Mobilny Ogródek Literacki” – główne założenia projektu

„Mobilny Ogródek Literacki” (MOL), (mobilnyogrodekliteracki.wordpress.com), to projekt realizowany w ramach programu „Literacki Budżet Obywatelski”, (<http://www.wroclaw2016.pl/lbo>), a finansowany z budżetu „Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016”. Projekt kierowany był przede wszystkim do dzieci, jednak w założeniu realizowany jako integracyjny: warsztaty inspirowane książkami autorskimi i obrazkowymi Iwony Chmielewskiej miały łączyć pokolenia, integrować społeczność lokalną: najmłodszych odbiorców książek z ich rodzicami i opiekunami, a nawet najstarszymi – dziadkami. Głównym celem wydarzeń było promowanie książek obrazkowych zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych, zmiana stereotypowego spojrzenia, wedle którego ich odbiorcą jest tylko dziecko. Dzieła I. Chmielewskiej opierają się na uważnej obserwacji i pogłębionej refleksji – rozumianej na wielu poziomach, a więc inaczej przez młodszych i starszych. Zatem projekt nie zakładał żadnych ograniczeń wiekowych.

Równie ważnym aspektem przedsięwzięcia było wskazanie, jak można wykorzystać książki obrazkowe jako narzędzia w pracy z dziećmi – tak, by pobudzić ich wyobraźnię, rozwijać kreatywność oraz uwrażliwiać na otaczającą je rzeczywistość. W końcu dziecko od najmłodszych lat uczestniczy w przestrzeni kulturalnej i jest odbiorcą sztuki. Prowadzone w ramach projektu warsztaty mogą być zaczątkiem rozwijania u niego poczucia estetyki oraz uczynić go coraz bardziej świadomym odbiorcą dóbr kultury.

W ramach pracy warsztatowej odbyły się wydarzenia w czterech różnych częściach Wrocławia. Wszystkie działały się na zewnątrz, zgodnie z nazwą inicjatywy i założeniem

stworzenia przestrzeni, która miałaby szansę zaistnieć w dowolnym miejscu miasta. Było to możliwe dzięki kolejnemu punktowi projektu – mobilnemu pakietowi warsztatowemu. Materiały w zestawie pozwalały na przeprowadzenie zajęć na podstawie jednej z książek I. Chmielewskiej. Wszystkie wydarzenia inspirowane były zarówno treścią, jak i formą książek autorskich i obrazkowych artystki z Torunia.

3. Książka obrazkowa (*Picture book*)

Picture book w Polsce nie jest jeszcze zjawiskiem popularnym i powszechnym w każdej dziecięcej biblioteczce, jednak aktualnie mamy do czynienia z dość szybkim rozwojem wydawnictw, które specjalizują się w druku książek dla dzieci z naciskiem na ich wartość artystyczną i estetyczną oprawę (m.in. Wydawnictwo Dwie Siostry, Wytwórnia, Format, Hokus-Pokus, Warstwy, Zakamarki, EneDueRabe). Książka nie jest już postrzegana tylko w kategoriach utworu literackiego, zwrócono uwagę na przedmiotowy jej charakter: jej elementy wizualne w ujęciu artystycznym oraz samą fizyczność i architekturę. Stała się również po prostu „rzeczą” (Wiercińska J., 1986, s. 15). Zadaniem dorosłych zatem jest także osvajanie dzieci z książką jako przedmiotem, inaczej dziecko w późniejszych latach swojego życia może nie odczuwać już potrzeby obcowania z literaturą czy sztuką jako taką (Majewska-Pyrkosz E., 2005, s. 22–28). Współcześnie rośnie zainteresowanie zjawiskiem, czego przykładem są liczne wydarzenia, spotkania, stowarzyszenia, które propagując wartościową kulturę dla dzieci, promują również książki obrazkowe, stanowiące medium przekazu kulturowego (Cackowska M., 2009, s. 6) i pierwszy kontakt dziecka ze sztuką.

Problem terminologiczny, jaki stanowi dla badaczy książka obrazkowa (niem. Bilderbuch, ang. picture book), wynika z braku pogodzenia, kto powinien zająć się całościowym opracowaniem zjawiska: literaturoznawcy, artyści plastycy, graficy, kulturoznawcy lub pedagodzy i psychologowie (Kruszyńska E., 2012, s. 187). Pierwszej polskiej definicji dostarczyła Janina Wiercińska. W swym opracowaniu użyła określenia „książka obrazkowa” jako nazwy roboczej. Wielu jednak krytykuje polskie tłumaczenie angielskiego terminu *picture book* (Cackowska M., 2009; Diduszko H., 2009; Kruszyńska E., 2012). Określenie to miało jednak odróżniać omawiany gatunek od reszty książek z obrazkami, ilustrowanych oraz tych zdobionych:

„[...] podstawowym elementem wypowiedzi jest obraz, gdzie strona wizualna, jeśli nie stanowi celu głównego, wiąże się z tekstem na zasadach równouprawnienia. [...]. Istnienie tekstu jest uwarunkowane obrazem i na odwrót. [...]. Warstwa słowna skromna, nieraz nikła jest właściwie tylko pretekstem

(Wiercińska J., 1986, s. 76)

oraz:

„Konieczność projektowania książki jako całości, mającej na celu jedność percepcji słowno-wizualnej; całości, w której okładka, ilustracja, ozdobniki, czcionka, wyklejka, grzbiec, a nawet format oraz kształt są wynikiem przemyśleń i ustaleń i przypominają umiejętnie skomponowane akordy muzyczne wzmacniające lub tonujące wrażenie odbiorcy.”

(Wiercińska J., 1986, s. 98)

Badaczka zwróciła uwagę na aspekt koherencji i podejście całościowe w produkcji druków zwartych. H. Diduszko używa tu określenia „książka integralna” (Diduszko H., 2009, s. 3). W ujęciu semiotycznym odbioru tekstu obraz i słowo to odmiennie działające elementy książki, w tym przypadku są jednak percypowane razem, stanowiąc zwartą całość dla odbiorcy. Z tego też powodu określenie użyte przez H. Diduszko staje się bardziej trafne niż powszechna już „książka obrazkowa”. Deminutywy zdają się infantylizować zjawisko. M. Cackowska twierdzi, że w ten sposób odejmujemy znaczenie twórczości dla dzieci. Dzieje się tak ze względu na obecność pośrednika między dzieckiem a wytworem kultury. Książka stanowi narzędzie komunikacji między małym odbiorcą a osobą dorosłą, która z kolei staje się dla dziecka „przewodnikiem po świecie symboli i pojęć” (Ludwiczak J. S., 2014, s. 135). *Picture book* może być punktem wyjścia do rozmowy z małoletnim czytelnikiem, a zatem medium międzypokoleniowego dialogu. Na dorosłym spoczywa ogromna odpowiedzialność. Sprawując kontrolę nad tym, z jakimi książkami dziecko ma do czynienia, kształtuje także jego gust. Często w ten sposób infantyлізуje świat przeżyć dziecka. Oprócz owego schematu dziecięcości na selekcję książek wpływają również społecznie dzielone sądy estetyczne i wyobrażenia na temat tego, jakie są dzieci i co im się podoba (Cackowska M. 2009, s. 6).

4. Książki i edukacja estetyczna dzieci

Świadomość estetyczna odbiorcy jest bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na to, z jakimi książkami dziecko obcuje od najmłodszych lat i jaki będzie jego kontakt ze sztuką oraz miejsce w kulturze. W rozumieniu I. Słońskiej chodzi tu o „zdolność do odróżniania rzeczy artystycznie wartościowych i przedkładania ich nad rzeczy pozbawione tej wartości” (Słońska I., 1977, s. 103). W badaniach poczucia estetyki u dzieci wyróżniono pajdoestetykę jako odrębną dziedzinę, zmierzającą do opisanie czynników wychowania estetycznego (Gołaszewska M., 1997, s. 26–34). Z treści innego artykułu tej samej badaczki – *Kalotropizm dziecka* – wynika, że istnieją w dziecku jakieś skłonności, które kierują je ku pięknu, a dzieje się tak jeszcze przed tym wszystkim, co może być mu wpojone w ramach oddziaływań środowiska. Jest to rodzaj pierwotnej wrażliwości estetycznej, którą autorka nazywa właśnie „kalotropizmem” (z greckiego – zwracanie się ku pięknu). M. Gołaszewska wyjaśnia, że nie ma on jeszcze wyraźnego ukie-

runkowania, dlatego wymaga rozwijania i dbania o uformowanie dojrzałej już postaci wrażliwości estetycznej (za: Słońska I., 1977, s. 106-7). Wyniki badań Grzegorzewskiej również wskazują na to, że poczucie estetyczne nie jest gotowe od narodzin – kształtuje się powoli i wymaga pielęgnowania (za: Słońska I., 1977, s. 103). Natomiast według badań I. Słońskiej smak estetyczny wzrasta z wiekiem. Nie istnieje coś takiego jak wrodzony dobry smak (Słońska I., 1977, s. 119). Badania wydają się potwierdzać hipotezę, jakoby poczucie estetyki nie ujawniało się od początku, a zadbanie o nie było konieczne ze strony dorosłego (propagowanej kultury w ogóle). Trudność sprawia jednak fakt, że przytaczane wyniki pochodzą sprzed kilkudziesięciu lat, a nowszych badań nikt się nie podjął lub bardzo trudno jest do nich dotrzeć, co z kolei może wskazywać na potrzebę ich replikacji.

Wychowanie estetyczne opierające się na kontakcie z dziełami wydawanymi z dbałością o ich wartość artystyczną jest ważnym zadaniem w otoczeniu dzieł o wątpliwych walorach. Takie książki stanowią opozycję na dzisiejszym komercyjnym rynku, nie rzadko opierającym się na kiczu – czyli wpisującym się w „estetykę małych opakowań produktów z supermarketów” – według określenia Krystyny Lipki-Sztarbałło, użytego w opinii na temat *Pierwszej książki mojego dziecka* ufundowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (debata „Wanienka z Kolumnadką”: <https://www.youtube.com/watch?v=N42tl5Sws>). Monika Obuchow znana z blogu Zorroblog (znak-zorro-zo.blogspot.com) porównała fakt finansowania tej książki dla dzieci do możliwości sponsorowania przez Ministerstwo piosenki disco polo w ramach promocji kultury dla dorosłych w Polsce (debata „Wanienka z kolumnadką”). Tym samym obie zwróciły uwagę na problem braku tematu kultury dziecięcej w przestrzeni publicznej.

5. Dziecko i książka obrazkowa

Można sądzić, że wczesne upodobania dziecka są wynikiem wpływu otoczenia, ukierunkowania dziecka. Mały odbiorca dorasta w warunkach dynamicznego napływu informacji, jest bombardowany bodźcami z każdej strony. Kultura obrazkowa dostarcza mu obrazów w ruchu. I. Słońska zwraca uwagę na znaczenie ilustracji ze względu na statyczność, na którą dzieci mogą liczyć podczas oglądania książek (Słońska I., 1977, s. 10). W takich warunkach ilustracje odgrywają ważną rolę. Powinny reprezentować wyższe wartości estetyczne. Musi być jeszcze ktoś, kto takie książki dziecku przedstawi. Artyści, zajmujący się grafiką, za swój cel często stawiają sobie kształcenie estetyczne dziecka, a nawet zbliżanie go do sztuki współczesnej. Książki obrazkowe wprowadzają dziecko w jej świat, są pierwszym kontaktem dziecka ze sztuką. Zapoznają je z językiem plastycznym, uwrażliwiają na zestawienia kolorów, kreskę. W połączeniu z tekstem mają wpływ na rozwój procesów i dyspozycji psychicznych: wyobraźni, emocji, a także rozbudzają w dziecku kreatywność. Do tego dostarczają przyjemności, jako że aktywność twórcza dziecka (nawet w odbiorze) opiera się na ruchu i zabawie (Gołaszewska

M., 1997, s. 30). Grzegorz Leszczyński idzie dalej – według badacza książka obrazkowa „[...] wprowadza dziecko w żywioł sztuki współczesnej, daje mu klucz do rozumienia Dudy-Gracza, Hasióra czy Nowosielskiego.” (Kęczkowska B., 2011). Stwierdza także, że wśród wszechobecnego kiczu coraz więcej jest książek z obrazami artystów, a te mogłyby zawisnąć w galerii sztuki (Kęczkowska B., 2011).

Z uwagi na wartość artystyczną opracowań graficznych książek oraz infantyliczne deminutywy, wypadałoby używać słowa „obrazy” zamiast „obrazki” – wbrew utartemu już terminowi „książka obrazkowa”. O zaprzestanie zdrabniania postuluje sama I. Chmielewska, mówiąc o swoich dziełach, które mogą stanowić jedno z pierwszych i najbardziej dostępnych spotkań dziecka ze sztuką (Obuchow M., 2011: <http://znak-zorro-zo.blogspot.com/2011/03/iwona-chmielewska-wywiad.html>). Pojęcie „książka obrazowa” jednak nie mieści w sobie wszystkich znaczeń angielskiego picture book, dlatego wielu badaczy posługuje się tym właśnie zagranicznym wyrażeniem (Kruszyńska E., 2012; Cackowska M., 2009; Diduszko H., 2009; Obuchow M., 2011). Narrację wizualną czy jak woli toruńska autorka – „poezję wizualną” (Chlebinskaitė S., 2014: <http://zw.lt/kultura/iwona-chmielewska-dzieci-maja-na-co-dzien-brutalny-swiat/>) określa mianem „obrazów” – nie ilustracji – ponieważ te ostatnie miały objaśniać, tłumaczyć, uzupełniać, miały być odwzorowaniem tekstu lub po prostu go ozdobić. Obraz w zależności z tekstem funkcjonuje już na innych zasadach. Istnieje z nim na równych prawach, a percypowany jest niemal symultanicznie z tekstem. Sensem może się z nim rozmijać, nie ma tłumaczyć, a może prowadzić własną narrację obrazem. Równocześnie tekst nie może opisywać całej ilustracji, by zostawić swobodę interpretacji odbiorcy. Według I. Chmielewskiej taka książka ma być gościnną – nieprzepełnioną, by każdy mógł nałożyć na nią własne sensory, znaleźć w niej coś dla siebie (Spotkanie z Iwoną Chmielewską organizowane w ramach projektu „Książki do patrzenia”: <http://ksiazkidopatrzenia.pl/>). Jej zadaniem jest również nawiązanie kontaktu między twórcą a odbiorcą. Tekst i obraz jawią się niczym dwie ręce, a odbiorca dopełnia to myślami, dookreśla puste miejsca. Obrazy w książkach I. Chmielewskiej zwykle minimalistyczne, jednak sama autorka ich styl określa mianem esencjonalizmu (Spotkanie z Iwoną Chmielewską organizowane w ramach projektu „Książki do patrzenia”: <http://ksiazkidopatrzenia.pl/>).

Wśród *picture book*, kładąc nacisk na ich integralność, możemy wyróżnić książki autorskie – „produkt jednej myśli, jednej fali natchnienia, jednego nurtu wyobraźni” (Wiernicka J., 1986, s. 98). Do nich należy większość twórczości Torunianki. Według I. Chmielewskiej to „książki, w których krótki tekst mija się z obrazem i w której te dwa przekazy dopełniają się wzajemnie” (Obuchow M., 2011: <http://znak-zorro-zo.blogspot.com/2011/03/iwona-chmielewska-wywiad.html>), to „nierozdzielnie powiązany słowobraz” (Sowińska A., 2016: <http://wyborcza.pl/1,75410,19963739,iwona-chmielewska-mistrzyni-slowobrazu.html>). Artystka jest ilustratorką i autorką książek dla dzieci i dorosłych. Ukończyła grafikę na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w To-

runiu. Prowadzi zajęcia z przedmiotu Książka autorska na Wydziale Sztuk Pięknych. Jej twórczość najbardziej znana jest w Korei Południowej, gdzie książki jej autorstwa weszły do kanonu lektur dla dzieci. Zdobyła wiele nagród, a wśród nich Oskara dla ilustratorów, czyli Bologna Ragazzi Award (2011, 2013) (<http://www.bookfair.bolognafiere.it>). Jej artystyczne wykształcenie i talent uwidaczniają się w każdej z książek. Wykorzystuje różne techniki tworzenia obrazów. Np. Książka *Gdzie jest moja córka* została wyszyta tylko ze skrawków materiału. Dzieła I. Chmielewskiej wprowadzają w ważne społecznie tematy, np.: sprawiedliwości społecznej, dzielenia się (*Cztery zwykle miski*), doświadczenia wynikającego ze spotkań z innymi ludźmi (*O tych, którzy się rozwijali*). Metaforyczne ujęcie tematu pozwala na adresowanie jej książek zarówno do dorosłych, jak i do dzieci:

„Zwykle tak konstruuje książki, by miały one różne »stopnie wtajemniczenia«, najprostszy, który interesuje małe dzieci, ale też wyższy: zawierający metafory, symbole, które można odczytać dopiero, gdy ma się już pewną wiedzę, a przede wszystkim doświadczenia. Wtedy taka książka łączy pokolenia, można przy niej rozmawiać, drążyć tematy, zaspokajać swoje potrzeby duchowe. Babcia zobaczy w niej coś innego niż wnuczek, który też znajdzie coś dla siebie. Mogą się od siebie nawzajem uczyć, poznawać się i szanować swoje punkty widzenia.”

(Chlebinskaitė S., 2014: <http://zw.lt/kultura/iwona-chmielewska-dzieci-maja-na-co-dzien-brutalny-swiat/>).

Projekt Mobilny Ogródek Literacki zakładał próbę znalezienia punktów stykowych w rozumieniu dzieł autorki, a więc miejsc, gdzie mogą spotkać się młodszy ze starszymi, a dzięki temu wspólnie uczestniczyć w organizowanych warsztatach.

6. Projekt „Mobilny Ogródek Literacki” – główne działania

W organizowanych warsztatach wykorzystano sześć dzieł autorstwa I. Chmielewskiej: *Kłopot* (Chmielewska I., 2016), *Cztery zwykle miski* (Chmielewska I., 2013), *O tych, którzy się rozwijali* (Chmielewska I., 2013, II), *Maum. Dom duszy* (Kim H., Chmielewska I., 2016), *Oczy* (Chmielewska I., 2014) i *W kieszonce* (Chmielewska I., 2015). Cztery wydarzenia odbyły się w różnych dzielnicach Wrocławia – tak, by każdy wrocławianin miał szansę wziąć w nich udział, a promowanie zjawiska *picture book* miało jak najszerszy zasięg. Wspólne oglądanie i czytanie książek poprzedzało warsztaty plastyczne inspirowane poszczególnymi utworami artystki. W sztuce jest to dziedzina, która najsilniej oddziałuje na dziecko, ponieważ odbiór dzieł plastycznych (również własnych) następuje poprzez zmysł wzroku, który warunkuje dopiero dalsze procesy psychiczne dziecka (Słońska 1977, s. 9). Każde wydarzenie trwało około dwóch godzin. Uczestnicy otrzymywali małe sadzonki z nazwą projektu: element uwrażliwiania dzieci na otoczenie oraz symbolicznie – zaakcentowanie potrzeby rozwoju czytelnictwa: dbając o roślinki, rozsadzając je, uczestnicy przekazywali ideę projektu dalej.

Pierwsze spotkanie z książką zorganizowane było dla dzieci z hospicjum i ich rodzin w ramach współpracy z „Fundacją Wrocławskie Hospicjum” dla dzieci (<http://www.hospicjum.wroc.pl/>). Inspiracją dla warsztatów była książka *Kłopot*. Opiera się ona na stałym motywie (jak wiele dzieł I. Chmielewskiej opartych na koncepcie) – śladu zrobionego przez dziewczynkę żelazkiem na pamiątkowym obrusie swojej mamy. Cała narracja książki wpisana jest w ten sam kształt wypalonego znaku. Niebieską kredką autorka dorysowała do każdego z nich coś, co pozwalało wyobrazić sobie przekształcenie śladu w zupełnie inny byt. Taka próba została zrealizowana również na warsztatach. Dzieci wraz z rodzicami i opiekunami mogły stworzyć własną narrację wizualną opartą na powtarzalnym motywie wypalonego kształtu, przekształcając na swój sposób tytułowe „kłopoty”. Ślady żelazka zostały przygotowane wcześniej – namalowane na rozciągniętym długim brystolu oraz przyklejane na pomalowanych kartonowych pudłach. Praca na tych samych wzorach pobudza kreatywność oraz rozwija dziecięcą wyobraźnię. Animacja została zrealizowana z inspiracji działaniami Katarzyny Bury i jej projektu „Tekturowo” (tekturowo.blogspot.pl) oraz pracy wielkoformatowej Herve’a Tulleta (www.herve-tullet.com).

Kolejne warsztaty odbyły się w oparciu o książkę *Maum. Dom duszy*. Artystka stworzyła osobną narrację obrazem do tekstu Koreanki Heekyoung Kim. Metaforyczne dzieło przedstawia *Maum* według koreańskiego rozumienia pojęcia. Słowo w swym znaczeniu jest szersze niż dusza w rozumieniu kultury zachodniej. Oznacza „wszystko to, co składa się na duchowość człowieka: charakter, emocje, umysł, pamięć” (Kim H., Chmielewska I., 2016). Jest zbliżone do greckiego pojęcia *psyche*, jako termin odnoszący się do wszystkich procesów i dyspozycji psychicznych człowieka. I. Chmielewska zastosowała niebanalny zabieg animowania kartek w trakcie ich przekładania. Podczas warsztatów dzieci miały za zadanie stworzyć własne *Maum*. Otrzymały małe kartonowe pudełka oraz materiały, kolorystycznie dopasowane do pastelowych barw książki, którymi mogły ozdabiać swoje domy duszy. Do środka wkładały rysunki przedstawiające myśli i marzenia. Opowiadanie i pokazywanie dzieciom opisywanej książki może wpłynąć na ich wyobraźnię i rozwijaną samoświadomość. Zorganizowane kolorystycznie materiały za to odgrywają bardzo ważną rolę – w ten sposób kształtowane jest poczucie estetyczne dzieci, takie działania mogą być elementem edukacji estetycznej małych czytelników. Wykonanie własnych domów duszy również zrealizowano z inspiracji projektem „Tekturowo”.

Trzecie wydarzenie w ramach projektu odbyło się w ogrodzie wrocławskiego Dziennego Domu Pomocy Społecznej „Pogodna Jesień”. Warsztaty integracyjne miały łączyć pokolenia. Wzięły w nich udział dzieci wraz z rodzicami i opiekunami oraz starsi podopieczni ośrodka. Działania opierały się zarówno na formie, jak i treści książki *Oczy*. Dzieło dotyczy ważnego tematu ślepoty. Metaforyczne ujęcie zagadnienia uwrażliwia dzieci na doświadczanie za pomocą innych zmysłów niż wzrok. Współpraca ze starszymi uczestnikami warsztatów zaś pokazuje ich słabsze możliwości wzrokowe jako coś

namacalnego – treści płynące z książki, będące tworem w pewnym sensie abstrakcyjnym, dzięki współpracy ze starszymi uczestnikami warsztatów nagle stały się bardziej konkretne, a więc lepiej przyswajalne. Po wspólnym obejrzeniu książki dzieci miały za zadanie wykonać reliefy – wypukłe obrazy, będące pomocą dla niewidomych w muzeach i galeriach sztuki. Wykorzystując materiały o różnych fakturach, dzieci miały szansę doświadczyć sztuki innymi zmysłami – przede wszystkim za pomocą dotyku.

Uwzględniając elementy warsztatów sensorycznych, przed rozpoczęciem pracy można zabrać dzieci na spacer. Z zawiązanymi oczami, powoli prowadzone przez opiekunów mają szansę spokojnie badać otoczenie bez użycia zmysłu wzroku. Dzieci mogą coś przynieść, jeśli znajdą na swojej drodze rzecz o ciekawej fakturze, która mogłaby przydać się podczas pracy już stricte plastycznej (np. szyszki, patyczki, liście). Takie działania koncentrują ich uwagę na otaczającej je rzeczywistości, uwrażliwiają na otoczenie. Podczas warsztatów można również wykonać ćwiczenia uważności dla dzieci, które wpiszą się w konwencję (Snel E., 2015).

Ostatnie wydarzenie organizowane w ramach projektu odbyło się we wrocławskim parku Grabiszyńskim: na polanie przy pawilonach kultury ESK (www.wroclaw2016.pl). Tym razem animacja i warsztaty inspirowane były książkami: *Cztery zwykłe miski*, *Kłopot*, *W kieszonce* oraz *O tych, którzy się rozwijali*. Do każdej powstały poszczególne stoiska, na których dzieci wraz z rodzicami mogły wejść w interakcję z daną książką.

Animacja na stanowisku książki *Cztery zwykłe miski*, traktującej o problemie nierówności społecznych, opierała się na podobnym schemacie, co warsztaty organizowane wokół utworu *Kłopot*. Do powtarzalnego motywu „misek”, wyciętych z szarego papieru i naklejonych na przygotowanym wcześniej rozciągniętym brystolu, dzieci dorysowywały swoje pomysły, przekształcając tym samym pierwotne formy półkoli. Do zabawy mogli włączyć się rodzice. Otrzymali tabliczki ze słowami wyciętymi ze starych gazet i niechcianych książek (zgodnie z ideą *Czterech zwykłych...* – Chmielewska wykonała obrazy ze starych, pozostawionych w bibliotece książek i czasopism). Zatem do ilustracji stworzonej przez swoje dziecko, rodzice mogli dołączyć krótką frazę, w niebanalny sposób łącząc przy tym słowa.

Dalej można było przejść do kolejnego stanowiska, inspirowanego książką *Kłopot*. Podobnie jak podczas pierwszego wydarzenia, dzieci mogły przekształcać namalowane ślady żelazka. Tym razem jednak rysowały zarówno na rozwiniętym długim brystolu, jak i na rozwieszanej między drzewami płachcie, która niejako zamykała przestrzeń zabawy. Podobny zabieg został zastosowany na stoisku, gdzie odbywały się warsztaty wokół książki *W kieszonce*. Na kolejnej tkaninie rozwieszanej między drzewami rodzice naszywali kieszonki dla swoich dzieci, które z kolei wkładały tam wycięte przez siebie z kartonu kształty. Zatem patrząc tylko na ich górną część, reszta uczestników musiała odgadnąć, co takiego mieści się za przyszytymi skrawkami materiału – w tytułowych „kieszonkach”.

Oprócz tego do dyspozycji dzieci był tekturowy domek do pomalowania oraz długi, rozciągnięty na ziemi brystol, na którym uczestnicy mieszały kolory farb wedle uznania. Ostatnia animacja odbyła się we współpracy z projektem „Książki do patrzenia” (www.ksiazkidopatrzeania.pl)

Twórcom projektu MOL zależało na estetycznie zorganizowanej przestrzeni – zgodnie z przekazem twórczości toruńskiej artystki. Z kilku stron między drzewami porozwieszane były płachty, z innej – sznurki, na których wisiały poszczególne dzieła I. Chmielewskiej oraz tabliczki z przypadkowymi słowami (pochodzące ze stoiska *Czterech zwykłych misek*). Wiatr zmieniał ich pozycje oraz możliwość zestawienia z innymi wyrazami. Dzięki takiej organizacji przestrzeni oraz odpowiednio dobranym materiałom warsztatowym, wydarzenia wpisywały się w konwencję „poezji wizualnej” I. Chmielewskiej (<http://zw.lt/kultura/iwona-chmielewska-dzieci-maja-na-co-dzien-brutalny-swiat>). Dbalność o szczegóły może być elementem edukacji estetycznej dziecka, wychowania ku sztuce, a więc wpływa pozytywnie na formowanie jego poczucia estetyki.

Po zakończeniu zaplanowanych wydarzeń zestaw, jaki udało się stworzyć w trakcie poszczególnych warsztatów, został oddany do użytku innym chętnym. Podstawą pakietu były książki I. Chmielewskiej. Wypożyczenia umożliwiły promowanie projektu oraz samego zjawiska *picture book*, a także, konkretniej, samej twórczości polskiej artystki, która jeszcze niedawno była bardziej popularną autorką w Korei Południowej niż w rodzinnym kraju (Sowińska A., 2016: <http://wyborcza.pl/1,75410,19963739,iwona-chmielewska-mi-strzyni-slowobrazu.html>).

7. Refleksja na zakończenie: Książki I. Chmielewskiej jako medium spotkania dziecka ze sztuką

Większość książek I. Chmielewskiej zarówno tych prezentowanych w artykule, jak i reszty jej twórczości, którą w księgarniach i bibliotekach umiejscawia się na regałach przeznaczonych dla dzieci, to dzieła kierowane do wszystkich. Odbiorca do poszczególnych poziomów znaczeń *picture books* dojrzewa, dlatego można do nich zaglądać przez całe życie. Jeśli dziecko, jako pełnoprawny uczestnik kultury, od najmłodszych lat będzie miało kontakt z estetycznie wydanymi książkami o wysokich walorach intelektualnych i artystycznych, prawdopodobnie do takich utworów będzie wracało. Ważne, że będzie to robiło świadomie i ze zrozumieniem – jako obyte już w sztuce współczesnej. Czynnikiem sprzyjającym takiej perspektywie jest podarowanie dziecku możliwości uczestnictwa w jej odbiorze oraz próba towarzyszenia najmłodszemu w ich pierwszych kontaktach ze sztuką – w tym wypadku w formie *picture book*. Mały czytelnik wymaga świadomego i odpowiedzialnego przewodnika, który najpierw dokona wyboru odpowiedniej książki, potem zaś usiądzie nad nią wspólnie z dzieckiem. Sama artystka twierdzi, że jej utwory zadają pytania (Spotkanie z Iwoną Chmielewską organizowane w ramach projektu „Książki do pa-

trzenia”: <http://ksiazkidopatrzenia.pl>). Próba poszukiwania odpowiedzi na nie staje się domeną dorosłego, towarzyszącego dziecku w jego kontakcie z *picture book*. Z tego powodu projekt Mobilny Ogródek Literacki, jako inicjatywa propagująca wyżej wymienione zjawisko, zakładał wspólne oglądanie książek przez dzieci wraz z dorosłymi oraz zabawę inspirowaną twórczością Chmielewskiej, angażującą obydwie pokolenia. Celem inicjatywy było pokazanie książki obrazkowej jako dzieła, które może zaistnieć dopiero w wyobraźni zarówno dziecka, jak i starszego czytelnika, a najlepiej – obu naraz, którzy wówczas stają się jego współtwórcami (Chlebinskaitė S., 2014: <http://zw.lt/kultura/iwona-chmielewska-dzieci-maja-na-co-dzien-brutalny-swiat>).

Opis przeprowadzonych warsztatów w ramach przedsięwzięcia miał za zadanie wskazać, jakie możliwości w pracy z dziećmi niesą za sobą treści i forma *picture books* oraz szczegółowo – dzieło I. Chmielewskiej. Artystka metaforycznie ujmuje ważne tematy, pozostawiając swobodę interpretacji odbiorcy, a jej wrażliwość i wycucie estetyczne wprowadzają dziecko w świat sztuki. Twórcy projektu, zwracali uwagę na wszystkie aspekty wykorzystywanych dzieł, z tego względu podczas zajęć równie ważnym elementem, co przekazywane w książkach treści, była estetycznie zorganizowana przestrzeń. Wydarzenia projektu MOL to tylko przykład wykorzystania potencjału książek Torunianki. Inicjatywa była przede wszystkim zaproszeniem do własnych prób i czerpania inspiracji podczas zajęć z dziećmi. Częściowo udało się to osiągnąć poprzez wypożyczenia stworzonego pakietu warsztatowego – książki I. Chmielewskiej wyruszyły w świat. Wypożyczający wykorzystują zawartość *picture books* toruńskiej artystki, by pobudzać dziecięcą wyobraźnię, uwrażliwiać na otoczenie, rozwijać kreatywność oraz umożliwić dziecku świadomy odbiór sztuki.

Literatura

- Cackowska M., (2009), *Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce*, cz. 1, „Ryms”, nr 5, s. 5.
- Cackowska M., (2009), *Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce*, cz. 2, „Ryms”, nr 6, s. 14–16.
- Cackowska M., (2009/2010), *Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce*, cz. 3, „Ryms”, nr 8, s. 12–13.
- Chlebinskaitė S., (2014), *Dzieci mają na co dzień brutalny świat. Wywiad z Iwoną Chmielewską* [online] <http://zw.lt/kultura/iwona-chmielewska-dzieci-maja-na-co-dzien-brutalny-swiat/> [dostęp: 10.08.2016].
- Chmielewska I., (2013), *Cztery zwykłe miski*, Wyd. Format, Wrocław.
- Chmielewska I., (2016), *Kłopot*, Wyd. Wytwórnia, Warszawa.
- Chmielewska I., (2013, II), *O tych, którzy się rozwijali*, Media Rodzina, Poznań.
- Chmielewska I., (2014), *Oczy*, Wydawnictwo Warstwy, Wrocław.

- Chmielewska I., (2015), *W kieszonce*, Media Rodzina, Poznań.
- Chmielewska I., Kim H., (2016), *Maum. Dom duszy*, tłum. J. Lee, Wydawnictwo Warstwy, Wrocław.
- Diduszko H., (2009), *Pełniej odczuwać, głębiej rozumieć (o relacji dziecko – sztuka)*, „Ryms”, nr 5, s. 2–4.
- Gołaszewska M., (1997), *Pajdoestetyka. Kategorie estetyki w zastosowaniu do świata dziecka* [w:] *Edukacja estetyczna w perspektywie przemian szkoły współczesnej*, pod red. A. Białkowskiego, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 26–34.
- Kęczkowska B., (2011), *Czytać na przekór światu. Wywiad z Prof. Grzegorzem Leszczyńskim* [online] http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34861,9992494,Czytac_na_przekor_swiatu.html [dostęp: 10.08.2016].
- Kruszyńska E., (2012), *Książka obrazkowa i jej rola w rozwoju dzieci – wprowadzenie w problematykę*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy”, nr 3, s. 183–191.
- Ludwiczak J. S., (2014), *O książce obrazkowej w kontekście pedagogicznym*, „Kultura i Wychowanie”, nr 7, s. 134–140.
- Majewska-Pyrkosz E., (2005), *Książka – przewodnik po duszy dziecka. Rozwijanie wrażliwości i aktywności twórczej dzieci w młodszym wieku szkolnym* [w:] *Miejsce literatury i teatru w przestrzeniach terapeutycznych. Werbalne i niewerbalne aspekty wsparcia rozwoju*, pod red. J. Malickiego, K. Krasoń, Wyd. Biblioteki Śląskiej, Katowice, s.22–28.
- Obuchow M., (2011), *Iwona Chmielewska – wywiad*, [online] <http://znak-zorro-zo.blogspot.com/2011/03/iwona-chmielewska-wywiad.html> [dostęp: 13.08.2016]
- Słońska I., (1997), *Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci*, Wyd. PWN, Warszawa.
- Snel E., (2015), *Uważność i spokój żabki*, tłum. M. Falkiewicz, CoJaNaTo, Warszawa.
- Sowińska A., (2016), *Mistrzynie słowobrazu. Wywiad z Iwoną Chmielewską* [online] <http://wyborcza.pl/1,75410,19963739,iwona-chmielewska-mistrzynie-slowobrazu.html> [dostęp: 11.08.2016]
- Wiercińska J., (1986), *Sztuka i książka*, Wyd. PWN, Warszawa.

Film

Wanienka z kolumnadką, Fundacja dobrego odbioru [online] <https://www.youtube.com/watch?v=-N42ltl5Sws> [dostęp: 17.08.2016].

Spis stron internetowych:

www.mobilnyogrodekliteracki.wordpress.com

www.wroclaw2016.pl

www.znak-zorro-zo.blogspot.com

www.ksiazkidopatrzenia.pl

